

ศึกษาวิเคราะห์บทบาทการเผยแผ่ธรรมของพระราชาครูอาจารย์ (หลวงปู่ดูลย์ อตุโล)

พระครูปิยาจารย์คุณ (ประยูร ปิยวณโณ)
สาขาวิชาพระพุทธศาสนา
บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

บทคัดย่อ

วิทยานิพนธ์นี้มีวัตถุประสงค์ เพื่อศึกษาวิเคราะห์บทบาทการเผยแผ่ธรรมของพระพุทธรเจ้า เพื่อศึกษาบทบาทเผยแผ่ธรรมของพระราชาครูอาจารย์ (หลวงปู่ดูลย์ อตุโล) และเพื่อศึกษาวิเคราะห์บทบาทการเผยแผ่ของพระราชาครูอาจารย์ (หลวงปู่ดูลย์ อตุโล) วิจัยดำเนินการวิจัยศึกษาข้อมูลจากคัมภีร์พระไตรปิฎก อรรถกถา ตำรา เอกสารทางวิชาการ และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ผลการวิจัยพบว่า

๑. บทบาทการเผยแผ่ธรรมของพระพุทธรเจ้า พบว่าเมื่อพระพุทธรองค์ศรีสุทธานุภาพเป็นพระอรหันต์สัมมาสัมพุทธเจ้าแล้ว พระองค์ทรงคำนึงถึงการที่จะทรงแสดงธรรมโปรดประชาชน ในเบื้องต้นพระองค์ทรงพิจารณาว่าจะโปรดแสดงธรรมดีหรือไม่ เพราะทรงเห็นว่าธรรมที่ทรงค้นพบนั้นเป็นหลักธรรมอันล้ำลึก แต่ก็ทรงตระหนักในหลักความจริงที่ว่า มนุษย์มีแตกต่างจากสัตว์ทั้งปวง มนุษย์เป็นเวไนยสัตว์ คือ เป็นสัตว์ที่แนะนำสั่งสอนได้ แต่ถึงกระนั้นมนุษย์ก็ยังมีระดับของความแตกต่างในด้านความพร้อม สติ ปัญญา ความรู้และความสามารถ พระองค์จึงทรงเปรียบมนุษย์เหมือนกับดอกบัว ๔ เหล่า ที่มีความแตกต่างกันในการเรียนรู้พุทธธรรม ดังนั้นหลักการเผยแผ่พระพุทธรศาสนาของพระพุทธรองค์จึงมีความแตกต่างกันไปตามกาลเทศะและบุคคลที่สั่งสอน โดยไม่เลือกชั้นวรรณะ

๒. การเผยแผ่ธรรมของพระราชาครูอาจารย์ (หลวงปู่ดูลย์ อตุโล) นั้น ท่านอุปสมบท ณ พัทธสีมา วัดชุมพลสุทธาวาส ในเมืองสุรินทร์ ปฏิบัติกัมมัฏฐานครั้งแรกกับหลวงปู่แอกที่วัดคอคอด ออกธุดงค์ติดตามพระอาจารย์มั่นไปทุกแห่ง จนตลอดฤดูกาลนอกรพรรษา ทุกท่านปฏิบัติตามปรารภความเพียรอย่างอุกฤษฏ์แรงกล้า ปฏิบัติตามคำอบรมสั่งสอนของท่านปรมาจารย์อย่างดี การปฏิบัติธรรมของหลวงปู่ดูลย์เป็นไป เพื่อความสำรวม ละความกำหนัด ละความยินดี เพื่อความดับทุกข์ตามหลักความจริง คือ ไตรลักษณ์ หลวงปู่ดูลย์ปฏิบัติตนเป็นนีนานาบุญของโลก ท่านเป็นพุทธสาวกอย่างแท้จริง ได้บำเพ็ญประโยชน์ตน และประโยชน์ผู้อื่น และประโยชน์พระพุทธรศาสนาอย่างสมบูรณ์แบบท่านละสังขารชั้นธรรมาภิบาล เมื่อ ๓๐ ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๒๖

๓. หลักการและวิธีการเผยแผ่ของพระราชาครูอาจารย์ (หลวงปู่ดูลย์ อตุโล) นั้น เป็นที่ประจักษ์กันดีว่าความเชื่อถือในสิ่งศักดิ์สิทธิ์ก็ดี ในสิ่งเร้นลับเหลือวิสัยก็ดี ในเรื่องฤกษ์ยามยามดีต่างๆ ท่านไม่เอามาเป็นสาระในด้านจิตใจ แต่ให้เชื่อการกระทำ หมายถึง การทำความดี ความสุจริต คือ ความประพฤติชอบ ประกอบด้วยมนุษยธรรม ทำด้วยกาย วาจา ใจบริสุทธิ์คำสอนหลวงปู่ท่านสอนให้รักษาศีล ให้ทาน เจริญภาวนา เหมือนกันหมดทุกคนการเผยแผ่ธรรมะ ท่านจะชี้แจงหลักธรรม แบ่งออกเป็น ๒ ประเภท คือ ๑) บุคคลาธิษฐานเทศนา เทศนามีบุคคลเป็นที่ตั้ง ๒) ธรรมาธิษฐานเทศนา เทศนามีธรรมเป็นที่ตั้ง ยกหลักธรรมเป็นข้ออธิบาย ให้คนทั้งหลายหันมาดูจิตนั่นเอง คำสอนของพระพุทธองค์มีมากมายก็เพราะกิเลสมีมากแต่ทางที่ดับทุกข์ได้มีทางเดียว คือ การปฏิบัติพระกัมมัฏฐาน และยังค้นพบธรรมะที่เป็นหัวใจของพระพุทธศาสนา ตลอดจนรู้ซึ่งถึงแก่นแท้ของหลักธรรมทั้งหลาย จนจับใจความอริยสัจแห่งจิต

Abstract

This dissertation paper is of the objective to analytically study the Buddha's roles in propagating the Dhamma and to study Ven.Phra Rajvudhacarya's (Luangphoodul Atulo) roles in propagating the Dhammas. The method of carrying out the research is the study of the data from the Tipitaka and to analytically study Ven.Phra Rajavuddhacarya's (Luangphoodul Atulo)roles in propagating the Dhamma. Sciptures, the Commentaries, the texts,the academic documents and the related research works.

From the research, it is found that

1. From the Buddha's roles in propagating the Dhammmas, it is found that after the Buddha had attained the Enlightenment and become the noble One ,He thought of the way to preach the Dammma to the prople. At first ,He considered whether He would preach or would not preach the Dhammas to the human beings, because He had the idea that The Dhammas which He had found were the deep Ones. However , He realized the truth that the human being were different from all the living creatures. The human beings are the Veneyyasatvas : the creatures which one can teak and advise. However, the human beings are still of the differences in the readiness, the mindfulness, the wisdom, the knowledge and the abilities. Thus ,the Buddha compared the human beings to the three kinds of lotus. They are of differanees in the matter of knowing the Buddha - Dhammas. Therefore,The

Buddha's principles of propagating Buddhism are different according to the time, the places and the persons whom He taught without the selection of the grades and the castes

2. Ven. Phrarajavuddhajan (Luangphoodul Atulo) was ordained at Buddhacima at Jumpolsudhavasa Temple, in Surindra Province. He practised the meditation for the first time with Ven. Laung Phoo Aek at Gan Go Temple. He went out to practice Dutanga, the ascetic practice and followed Ven. Aearya Man to every place throughout the period beyond the Buddhist lent time. He practiced the Dhamma with a strong effort. He also practised well according to his teachers' teachings. His practice of Dhamma was for controlling himself, getting away from the lust, giving up the pleasure and extinguishing the suffering according to the principle of the truth is the Three Characteristics (Tilakkhana). Laung Phoodulya practised himself to the the merit of the world. He was the Buddha's true disciple (Savaka) who performed his own and other's benefits, and the complete benefits in Buddhism. He passed away according to the Doctrinal state in October 30, 2526, B.E.

3. Ven. Phra Rajavudhacarya's principles and methods of spreading the Dhammas was very good and well known as that he did take the belief in the holy thing, the secret things, and the auspicious moments. He paid attention only to the mental side. However, he believed in action and the justice which means the good behaviour with pure body, speech and mind. Ven. Laung Phoo taught the persons to observe the precepts, to offer the Dana and to develop the meditation in the same way. In propagating the Dhammas, he showed the two types of Dhammas, namely:-

1. Puggaladhithana – Desana the preaching with a person as a main point.

2. Dhammadhithana – Desana, the preaching with the Doctrines the bases.

He quoted the Doctrinal principle to be explained to cause the people to see their minds. There are many types of the Buddha's teaching because there are many kinds of the defilements (Kilesa). However, there is only one way to extinguish the suffering. That is the practice of the Buddhist meditation leading to a thorough tranquility of mind and the finding of the Dhamma which is the heart of Buddhism including the realization of the real essence of the Doctrinal principles up to the understanding of the meaning of the mental Noble Truth.

๑. บทนำ

การศึกษาและการปฏิบัติเป็นหน้าที่หลักสำคัญอย่างยิ่งในพระพุทธศาสนา พระพุทธเจ้าทรงมีพระดำรัสตรัสว่าฐานะในพระพุทธศาสนามี ๒ อย่างคือ คັນถฐานะ การศึกษาทฤษฎี และวิปัสสนาฐานะ การลงมือปฏิบัติ^๑ ดังนั้น พระพุทธเจ้าจึงทรงกำหนดแนวปฏิบัติไว้ ๒ ประการ หรือที่เรียกว่า กัมมัฏฐาน ๒ คือ สมถกัมมัฏฐานกับวิปัสสนากัมมัฏฐาน หลักการปฏิบัติทั้ง ๒ ประการ แม้จะมีวิธีปฏิบัติที่แตกต่างกันก็ตาม กล่าวคือ สมถะเป็นปัจจัยสนับสนุนให้เกิดวิปัสสนา และวิปัสสนาก็เป็นปัจจัยสนับสนุนให้เกิดสมถะแล้วแต่ว่าเริ่มต้นด้วยวิธีการไหนก่อน^๒ หลักการปฏิบัตินั้นก็เพื่อให้พุทธบริษัทได้นำมาปฏิบัติ ในส่วนของเหตุแห่งการประพฤติสม่าเสมอ คือ ประพฤติชอบธรรม^๓ หลักธรรมคำสอนปรากฏในพระไตรปิฎกมากมาย แต่หลักการปฏิบัติวิปัสสนาที่สมบูรณ์ที่สุดปรากฏอยู่ในมหาสติปัฏฐานสูตร^๔ การเจริญสติปัฏฐานส่งผลต่อชีวิตประจำวันอย่าง

---

^๑ มหามกุฏราชวิทยาลัย, **พระธรรมปทัฏฐกถา** แปล ๑, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๓๑), หน้า ๑๐.

^๒ พิสิฐ เจริญสุข, “การศึกษาเชิงวิเคราะห์สมาธิในพระพุทธศาสนาเถรวาท”, **วิทยานิพนธ์อักษร**

ศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๔), หน้า ๓๕.

^๓ อจ. (ไทย) ๒๐/๑๖/๖๙.

^๔ ที.ม. (ไทย) ๑๐/๒๗๒ /๓๐๑ - ๓๔๐.

มาก กล่าวคือ ทำให้เรามีความสุขสบายทั้งกายและใจเป็นอยู่อย่างไม่เดือดร้อนใจและมีความมั่นใจในตนเอง แต่หากปฏิบัติได้ภูมิธรรมสูงขึ้นไป ก็จะเกิดมี ยถาภูตาญาณทัสสนะ การรู้เห็นตามความเป็นจริง^๕

เมื่อกล่าวถึงแนวปฏิบัติ พระกัมมัฏฐานนั้น หลวงปู่ดูลย์ อตุโล ถือว่าเป็นพระวิปัสสนากัมมัฏฐาน ในช่วงรอยต่อในยุคถึงพุทธกาล ท่านเป็นศิษย์อาวุโสของหลวงปู่มั่น ภูริทัตโต พระอาจารย์ใหญ่ฝ่ายอรัญญวาสี หลวงปู่ดูลย์ท่านเป็นพระมหาเถระผู้ทรงคุณอันประเสริฐ และเป็นผู้เปี่ยมด้วยอนุสาสนีปาฏิหาริย์อันหาผู้ใดเสมอเหมือนได้ยากยิ่ง หลวงปู่ดูลย์มีปกติเป็นคนพูดน้อย แต่เน้นการปฏิบัติเป็นสำคัญ คำสอนของท่านจึงมีเอกลักษณ์ที่โดดเด่นคือ มักจะเป็นเทศนาที่ใช้ถ้อยคำสั้น ๆ แต่ลัดตรง ฉียบคม และครอบคลุมใจความของการปฏิบัติธรรมที่ลึกซึ้งที่สำคัญ คำสอนของท่าน จะเน้นย้ำแนวทางการเจริญสติด้วยการให้รู้ทันสิ่งที่เกิดขึ้นกับ “จิต” อันเป็นใจความหลักทั้งปวงของการเจริญภาวนาอยู่เสมอ^๖

หลวงปู่ดูลย์ อตุโล ท่านเน้นการปฏิบัติภาวนามากกว่าการเทศนาสั่งสอนสำหรับพระสงฆ์และญาติโยมที่เข้าไปกราบ

---

^๕ อจ. ทสก. (ไทย) ๒๔/๑ - ๒/๑ - ๕.

^๖ ปฐม นิคมานันท์ และคณะ, **อตุโล ไม่มีไฉนเทียม**, พิมพ์ครั้งที่ ๖, (กรุงเทพมหานคร : บริษัทอมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด (มหาชน), ๒๕๕๒), หน้า คำนำ.

นมัสการและขอฟังธรรมะ หลวงปู่มักจะให้ธรรมะสั้น ๆ แต่มีความลึกลับสูงชั้นเสมอ ท่านจะเทศน์เรื่องจิตเพียงอย่างเดียว โดยจะย้าให้เราพิจารณาจิตในจิตอยู่เสมอ หลวงปู่เน้นเรื่องการปฏิบัติภาวนา ให้พิจารณาจิตในจิตจนรู้แจ้ง ท่านสอนว่า “หลักธรรมที่แท้จริงคือจิตจิตของเรานั้นแหละคือหลักธรรมอันสูงสุดที่อยู่ในจิตใจเรา นอกจากนั้นแล้วมันไม่มีหลักธรรมใด ๆ เลย ขอให้เลิกละการคิด และการอธิบายเสียให้หมดสิ้น จิตในจิตก็จะเหลือแต่ความบริสุทธิ์ ซึ่งมีประจำอยู่ในทุกคน” ในหมู่ผู้ปฏิบัติธรรมสายพระกัมมัฏฐาน ทั้งพระภิกษุและฆราวาส ให้การยอมรับว่า หลวงปู่คุณอตุโล นับเป็นองค์เดียวที่มีความรู้ลึกซึ้งในเรื่องของจิต จนกระทั่งได้รับสมญาว่าเป็น “บิดาแห่งภาวนาจิต”^๗ เป็นพระกัมมัฏฐานผู้ปฏิบัติดี ปฏิบัติชอบ โดยท่านมีความโดดเด่นในด้านสายพระกัมมัฏฐานเป็นที่ประจักษ์ชัดดังกล่าวมาแล้ว

๒. วัตถุประสงค์ในการวิจัย

๒.๑ เพื่อศึกษาบทบาทการเผยแผ่ธรรมของพระพุทธเจ้า

๒.๒ เพื่อศึกษาบทบาทการเผยแผ่ธรรมของพระราชาครูอาจารย์ (หลวงปู่คุณอตุโล)

๒.๓ เพื่อศึกษาวิเคราะห์บทบาทการเผยแผ่ของพระราชาครูอาจารย์ (หลวงปู่คุณอตุโล)

๓. วิธีดำเนินการวิจัย

ศึกษาเอกสารและรวบรวมข้อมูลจากเอกสารที่เกี่ยวข้อง จากแหล่งข้อมูลต่อไปนี้เป็นคือ

๓.๑ ศึกษาเอกสารชั้นปฐมภูมิ ได้แก่ พระไตรปิฎก จากพระวินัยปิฎก และพระสุตตันตปิฎก

๓.๒ ศึกษาเอกสารชั้นตติยภูมิ ได้แก่ อรรถกถา อรรถกถา งานวิจัย หนังสือเอกสาร สิ่งพิมพ์ และอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัย

๔. ผลการวิจัย

บทบาทการเผยแผ่ธรรมของพระพุทธเจ้า เมื่อพระพุทธองค์ตรัสรู้เป็นพระอรหันต์สัมมาสัมพุทธเจ้าแล้ว พระองค์ทรงคำนึงถึงเป้าหมาย คือ การทรงแสดงธรรมโปรดประชาชน ในเบื้องต้นพระองค์ทรงพิจารณาว่าจะโปรดแสดงธรรมดีหรือไม่เพราะทรงเห็นว่าธรรมที่ทรงค้นพบด้วยการตรัสรู้นั้นเป็นหลักธรรมอันลึกลับ ยากต่อผู้ที่ยังยึดติดในกามคุณจะรู้ได้ แต่ก็ทรงตระหนักในหลักความจริงที่ว่า มนุษย์แตกต่างจากสัตว์ทั้งปวง มนุษย์เป็นเวไนยสัตว์คือ เป็นสัตว์ที่แนะนำสั่งสอนได้ จึงทรงประกาศพระศาสนา พระองค์มีบทบาทดังนี้ ๑) บทบาททางกาย คือ การสำรวมทางกาย ๒) บทบาททางวาจา คือ การใช้วาจาประกาศสั่งจรรยา ๓) บทบาททางใจ คือ มีจิตใจที่หนักแน่นไม่หวั่นไหว พระราชาครูอาจารย์ (หลวงปู่คุณอตุโล),

^๗ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๙๘.

หลวงปู่ดุลย์ ถือกำเนิด ณ บ้านปราสาท อำเภอมือง จังหวัดสุรินทร์ เมื่อวันที่ ๔ ตุลาคม ๒๔๓๐ ตรงกับวันแรม ๒ ค่ำ เดือน ๑๑ ในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว บรรพชาอุปสมบท ณ พัทธสีมา วัดชุมพลสุทธาวาส ในเมืองสุรินทร์ ปฏิบัติกัมมัฏฐานครั้งแรกกับหลวงปู่แอกวัดคอค โค ซึ่งอยู่ชานเมืองสุรินทร์ วิธีการเจริญ กัมมัฏฐานในสมัยนั้น ก็ไม่มีวิธีอะไรมากมาย นักวิชาที่หลวงปู่แอกสอน “ขออัญเชิญปิติทั้ง ๕ จงมาหาเรา” จากมหานิกายเดิมมาอุบัติ เป็นธรรมยุคตินิกาย ทางคณะสงฆ์ธรรมยุค โดยเฉพาะพระธรรมปาโมกข์ (ติสโส อ้วน) เจ้าคณะมณฑลในขณะนั้น ดังนั้น ใน พ.ศ. ๒๔๖๑ ขณะเมื่ออายุ ๓๑ ปี

เป็นที่ทราบกันดีว่าความเชื่อถือใน สิ่งศักดิ์สิทธิ์ก็ดี ในสิ่งเร้นลับเหลือวิสัยก็ดี ใน เรื่องฤกษ์ยามยามดีต่างๆ ท่านไม่เอามาเป็น สารระในด้านจิตใจ ซึ่งเป็นที่รู้กันทั่วไปจาก อาการที่ปรากฏทางร่างกาย ทางวาจาของ ท่านนั่นเอง แต่ให้เชื่อการกระทำ หมายถึง การทำความดี ความสุจริต คือ ความ ประพฤติชอบ ประกอบด้วยมนุษยธรรม ทำ ด้วยกาย วาจา ใจ คำสอนหลวงปู่ท่านสอนให้ รักษาศีล ให้ท่าน เจริญภาวนา เหมือนกัน หมดทุกคน การเผยแผ่ธรรมะ การชี้แจง หลักธรรมแบ่งออกเป็น ๒ ประเภท คือ

๑) บุคลาธิษฐานเทศนา เทศนามีบุคคลเป็นที่ตั้ง เทศนาอ้างธรรมแสดง โดยยกคนขึ้นอ้าง ยกคนเป็นหลักฐานในการ อธิบาย

๒) ธรรมาธิษฐานเทศนา เทศนามีธรรมเป็นที่ตั้ง ยกหลักธรรมเป็นที่ตั้ง สำหรับศิษยานุศิษย์ที่เป็นภิกษุสามเณร และ บรรณานาจะเจริญงอกงาม อยู่ในบวรพุทธ ศาสนานั้น หลวงปู่จะชี้แนะแนวทางดำเนิน ปฏิบัติไว้ ๒ แนวทาง ซึ่งท่านให้ความเห็นว่า ผู้ที่จะเป็นศาสนทายาทนั้น ควรทำการศึกษา ทั้งสองด้านคือ ทั้งปริยัติและปฏิบัติ หลักคำ สอนทั้ง ๘๔,๐๐๐ พระธรรมชั้นนั้นเป็นเพียง อุบายให้คนทั้งหลายหันมาดูจิตนั่นเอง คำ สอนของพระพุทธองค์มีมากมายก็เพราะกิเลส มีมากแต่ทางที่ดับทุกข์ได้มีทางเดียว คือการ ปฏิบัติพระกัมมัฏฐาน และยังค้นพบธรรมะที่ เป็นหัวใจของพระพุทธศาสนา ตลอดจนรู้ซึ่ง ถึงแก่นแท้ของหลักธรรมทั้งหลาย จนจับ ใจความอริยสัจแห่งจิต สิ่งที่หลวงปู่ปฏิบัติอยู่ ประจำ คือ นิสสัย ๔ อย่าง การมียถาลาก สันโดษมีกายวาจาใจ บริสุทธ์ และมีขันติ ธรรมสูง เป็นคุณธรรมที่นำชีวิตให้สงบสุข

๕. ข้อเสนอแนะ

ผลจากการศึกษาวิจัยเรื่อง “ศึกษา วิเคราะห์บทบาทการเผยแผ่ธรรมของพระราช วุฒาจารย์ (หลวงปู่ดุลย์ อตุโล” ผู้วิจัยมี ข้อเสนอแนะที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัย ๒ ประเด็น คือ ข้อเสนอแนะในการนำ ผลการวิจัยไปใช้ประโยชน์ และข้อเสนอแนะ ในการทำวิจัยต่อไป ดังนี้

๑. ข้อเสนอแนะเพื่อนำไปใช้ประโยชน์ทาง สังคม

เรื่อง “วิเคราะห์บทบาทการเผยแพร่ธรรมของพระราชวุฒาจารย์ (หลวงปู่ดูลย์ อตุโล ” สามารถนำผลการวิจัยไปใช้ประโยชน์ได้ ดังนี้

๑) เดือนมีนาคม ๒๕๐๗ มีพระสงฆ์หลายรูป ทั้งฝ่ายปริยัติและฝ่ายปฏิบัติได้เข้ากราบหลวงปู่เพื่อรับโอวาทและรับฟังการแนะนำแนวทางธรรม หลวงปู่ได้กล่าวปรัชญาธรรมไว้ให้คิดด้วยว่า “คิดเท่าไรๆ ก็ไม่รู้ ต่อเมื่อหยุดคิดได้จึงรู้ แต่ต้องอาศัยความคิดนั้นแหละจึงรู้”

๒) หลวงปู่ท่านเป็นผู้ที่มีความอดทนสูงไม่เคยบ่นแม้จะนั่งอยู่ในงานนานๆ หลวงปู่จะใช้ ขันติธรรมเป็นที่ตั้ง อากาศจะร้อนอบอ้าวอย่างไรก็ตาม หรือเวลาอาหารไม่ตรงตามเวลา จะหิวกระหายแค่ไหนก็ไม่เคยบ่น ตรงกันข้ามหากพระเถระรูปใดเป็นเจ้ากี้เจ้าการ ขี้บ่นให้คนอื่นเอาใจ หลวงปู่มักปรารภให้ฟังว่า “แค่นี้ทนไม่ได้หรือ ถ้าแค่นี้ทนไม่ได้จะเอาชนะกิเลสตัณหาได้อย่างไร” หลวงปู่ท่านเน้นให้มีขันติ คือความอดทน

๓) หลวงปู่ท่านสอนพุทธศาสนิกชนเสมอทั้งหมด การปฏิบัติธรรมไม่จำเป็นต้องเดินทางไปไหน ท่านกล่าวว่า “ กายยาว ๑ หนา ๑ คีบแค่นี้ เป็นตัวธรรม เป็นตัวโลก เป็นที่เกิดแห่งธรรม เป็นที่ดับแห่งธรรม เป็นที่พระผู้มีพระภาคเจ้าได้อาศัยบัญญัติไว้ซึ่งธรรมทั้งปวง แม้ใครใคร่จะปฏิบัติ

ธรรมก็ต้องปฏิบัติที่กายและใจเรานี้ หาได้ปฏิบัติที่อื่นไม่”

๔) คำสอนของหลวงปู่ดูลย์ อตุโล ที่ท่านแนะนำพร่ำสอนต่อผู้ที่มาขอแนวทางการปฏิบัติจากท่าน คือ ศิล สมาธิ ปัญญา ให้เอาประพจน์ปฏิบัติ

๒. ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยต่อไป

ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยในภายหน้านั้น ควรศึกษาชีวประวัติของพระสายปฏิบัติให้เข้าใจหลักการปฏิบัติ และควรศึกษาแต่ละสำนักที่ปฏิบัติให้เข้าใจ ดังนี้

๑) ควรศึกษาการปฏิบัติของพระในประเทศพม่าที่มีการปฏิบัติอย่างเคร่งครัด

๒) ควรศึกษาเปรียบเทียบพระสายปฏิบัติในประเทศพม่า กับ ประเทศไทย ประเทศลาว และประเทศกัมพูชาที่เป็นเถรวาทด้วยกัน

๓) พระภิกษุเถรที่บวชมาแล้วในพระพุทธศาสนาควรศึกษาปริยัติคู่กับปฏิบัติ ด้านปริยัติศึกษานักธรรม บาลี ไวยากรณ์ เรียนรู้ศีล ธรรม วินัย เพื่อนำไปประพจน์ปฏิบัติ, ด้านปฏิบัติ ท่านให้เน้นหนักการปฏิบัติสายกัมมัฏฐานจะเป็นทางฝึกกายฝึกจิตให้เข้าถึงหลักธรรมที่แท้จริง

๔) ควรศึกษาเหตุกจิตให้เข้าใจ คือ ๑) ปัญจทวาราวชชนจิต ๒) มโนทวาราวชชนจิต ๓) หสิตุปบาท เป็นหัวข้อทำวิจัยต่อไป

บรรณานุกรม

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. **พระไตรปิฎกภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ปี ๒๕๐๐.**

กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๕.

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. **พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.**

กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

พิสิฐ เจริญสุข. “การศึกษาเชิงวิเคราะห์สมมติในพระพุทธศาสนาเถรวาท”. **วิทยานิพนธ์อักษร**

ศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยจุฬาลงกรณ์, ๒๕๓๔.

ปฐุม นิคมานันท์รศ. และคณะ. **อตุโล ไม่มีใดเทียม.** กรุงเทพมหานคร : บริษัท

อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด (มหาชน), ๒๕๕๒.

มหามกุฏราชวิทยาลัย. **พระธรรมปทัฏฐกถา แปล ๑.** กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย,

๒๕๓๑.